

Казікен

А А Т А М Ы С К Ы З Ы

К У Р Ә Н
Н Ә С Т Ә Н

Нәзікен АЛПАМЫСҚЫЗЫ

КҮРЕҢ ШЕТЕН

Өлең кітабы

Алматы
“Аманат-ТТ”
2003

ББК 84Қаз7-5
А 39

АЛПАМЫСҚЫЗЫ Нәзікен.

А 39 Күрең шетен: Өлең кітабы, — Алматы:
“Аманат-ТТ” баспасы, 2003. — 132 бет.
ISBN 9965-9271-2-X

Ақын Нәзікен Алпамысқызы өзінің ерекше, өзгеше талантымен өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары қазақ поэзиясына бірден топ жарып кірді.

“Шырағдан”, “Қарлығаш” — жыр жинақтары талғампаз жұрттың ықыласына ие болды. Жамбыл атындағы халықаралық сыйлықтың иегері.

Ақынның тектілігі мен жан-жақты терең білімділігінен, асқақ өрелі кемел ой-санасы мен бүгінгі адамзат, болмыс сырына бойлай білетін кең дүниетанымынан және шынайы жүрек дүрсілінен туған әрі нәзік, әрі ойшыл құнарлы да қуатты өлеңдерін жыр сүйер қауымға ұсынамыз.

ББК 84Қаз7-5

А $\frac{4702250202}{00(05)-03}$

ISBN 9965-9271-2-X

© Алпамысқызы Н., “Аманат-ТТ”, 2003

ОЙ-СЕЗІМНІҢ ҚАЙМАҒЫ

Өнер жолы — күрделі жол. Біреулер бұл жолға ертерек түсіп, діттеген жерлеріне ертерек жетеді. Кейде тіпті ертерек кетеді. Енді біреулер тым кеш келіп, Кеш қайтады. Қысқасы, шығармашылық жолы әрқилы. Негізінен, шырғалаң. Аса күрделі құбылыс. Ал, енді ұзақ әңгімені барынша қысқартып, тоқ етерін айтар болсақ, мәселе өнер ортасына қашан келіп, қашан кетуде емес, қалай келіп, қанша уақытқа қалуда, мәңгі ірге тебуде. Әулие Абайдың өзі өлең жазуды ерте бастағанмен, нағыз ұлы әдебиетке кейіндеу қоныстанған. Бірақ поэзия тарихында мызғымас орынға ие болған.

Ақын да адам. Бірақ оның қуанышы да, қайғысы да мүлдем бөлек. Яки ақынның тағдыры қандай болса, шығармашылығы да сондай. Бір ғажабы, бақытты адамнан бақытты ақын шықпайды. Оны айтасыз Бақыт пен Ақындық бірін-бірі жоққа шығаратын керемет ұғымдар. “Жазмышты” жазу үстінде осы тұжырымның дұрыстығына менің көзім әбден жеткен. Бір өлеңінде барынша күйінген Тарас Шевченко:

Жақсылықты қимасаң,
Жамандық бер, о Құдай! —

дейді. Бір қарағанда, дені дұрыс адамның сөзі емес. Әйтсе де шыны сол! Ақын тағдыры жазмыш циклонынан тұруға тиіс! Әдетте,

кейбір дарын бірден елді елендетіп, құйындатып, дарылдатып, оқыс келеді, дүниеден оқыс өтіп тынады. Енді бір дарындар қара терін, ащы терін төгіп, бұлшық етін сөгіп, ертелі-кеш толғанып, екі өкпесін қолға алып, қиял қуып, Дон Кихот тәрізді желдиірменге айбат шегіп, күндердің күнінде дүниеден, жарық дүниеден түңіліп өтеді. Өйткені

Адам рухы шындалған әр кезеңнің
Өз бұғауы, кісені, шынжыры бар.

Иә, иә, солай! Әр кезеңнің өз бұғауы, өз кісені, өз шынжыры бар! Соның бәрі сүйегі жасық, болмысы болбыр ынжықтар үшін емес! Санасы биік, ойы ұшқыр, рухы асау албырт жандар үшін, елім деп еңіреген ерлер үшін жасалған. Мұның өзі бүгін ғана емес, атамзаманнан бері келе жатқан құбылыс. Осы ақиқатты Нәзікен Алпамысқызының барынша терең түсінетіні анық. Ол өмірге бір бүйірінен, бір қырынан ғана қарамайды. Қырық қырынан қатар қарайды. Қамти қарайды. Сүйіп қана қоймайды, күйе де біледі. Жанып қана қоймайды, күлге де айнала біледі. Қуанып қана қоймайды, қайғыра да біледі. Сүйсіне алған ару, сол бір сұлу тірлікті кей сәттерде жек көруге де дайын!

Жо-оқ, Нәзікен поэзияға кешігіп келген жоқ, кезінде келді. Ол кешігіп келген жоқ, өзін өзі іркіп келді. Ол бүгінде түн асқан жарау арғымақтай. Кеше кешкілікте сауған сүт сияқты: бүгінгі қаймағы бір елі!

Қадыр МЫРЗА ӘЛИ

*Бір ғасырды
Көтерер бір-ақ Тұлға,
Іздеп табар бір-ақ жан ОЙ асылын!*

ДАЛА ПЕРЗЕНТІ

Мұхтар Әуезовтің рухына

Дәл осы Бетпақ далада
Төртпақ табандылар болған деседі.
Бірде жайлау деп,
Бірде жаулар кеп ылғи көшеді.
Қазынаға толы,
Шежіреге толы тақырға
Еміренген жаудың
Кеңірдегін де кеседі.

Бұл шыжғырған шегір құмдарда
Бұлтқа телмірмейтіндер күн кешеді.
Жер түбінен нәр алып,
Көк түбінен нұр алып
Сірескен сексеуіл сындылар өседі.
Буынын бұрап сығымдап
Дүлей жел тынбай еседі.
Кезеріп ерні топырағын иіскесе
Өзекке теппей өз ұлын
Табанына алақанын төседі.
Кеудесі иіп
Кәусарлар шапшып шыңыраудан
Жеті қат жерді төседі...

Осылай Намыс пен Төзім сомдаған
Алпауыт елден
Алпауыт перзент тумаса,
Халқым деп жанып

Мәңгілік жолын қумаса
Тағдыры тозып, рухы да жасып өшеді.
Бүгін де осы Бетпақ далаға
Төртпақ табандылар керек деседі.
Тек шөлде шындалған шымырлар
Қазақи елдің
Ақберен айбар сесі еді.
“Шөлі бар халық — зор халық” деп
Білгір Руми де
Бекер айтпаған болар кешегі!

ТҮЛПАР ДҮБІР ДОМБЫРА*Махамбетке*

Кең байтақ дала,
Кең адыр...
Толағайы ұйтқып тосыннан,
Дүркіретіп шексіз жазықты
Тарпаңы жүйткіп жосылған —
Асау тірлік, асау бақ
Тек жансебіл жұртқа жазыпты
Жаралған жаны жасыннан,
Көкбөрідей тегі асылдан.
Асқағым Алтай, Алатау,
Ардағым Арқа, Атырау —
Мандайына сыйып
Көкейіне елдің басылған.

Ер жүрек бабам
Дана екен:
Тарпаңнан тұлпар баптаған,
Кіл батырын саптаған.
Домбыра, семсер асынған,
Өнерін жаттан асырған.
Жеті қат көктің сыбыры,
Тұлпар тұяқ дүбірі,
Қазақи кеуде күбірі
Қос ішекті дертіп бір
Домбырасына
Серпін қосылған,
Күйлері селдей тасынған!

Жер-көкті кернеп
Кендікке сыймай шыйрығып
Киелі күмбір шашылған.
Домбыраны алса қолына
Тал бойы түгел шымырлап
Көңілі шайдай ашылған.
Домбыра-жүрек кең далам,
Тұлпар дүбір домбырам,
Қасиеті де өзінсің,
Қүдіреті де өзінсің
Күн пейілді Қазақтың
Жаралған жаны жасыннан,
Көкбөрідей тегі асылдан!

КҮН КӨТЕРГЕН МҮЗБАЛАҚ

Тәуелсіз елміз айдарлы
Өр Махамбет көксеген.
Сындарлы кездің айбарлы
Көтерер жүгін ерің бар
Түйінін шешіп екшеген.
Тарлан жырлар туыпты
Қанатты тұлпар жалында,
Жанкешті ерлік туыпты
Өртеген кектің жолында.
Бұл даланың тарихы —
Жерін жаттан қорғаған
Хас батырлар тарихы.
Көшпелі елдің тарихы —
Басын тіккен елім деп
Көзсіз ерлік тарихы...
Мен Бүгінгі Қазақпын
Өзге жұрттар сыйлаған.
Қазынасы қиялына да
Сыймаған.
Мен көпірмін
Екі әлемді жалғаған,
Шығысың да,
Батысың да қолдаған.
Аспан да ортақ бар елге,
Күн де ортақ әр елге,
Көк байрағы көкке өрлеп
Күн көтерген мұзбалақ
Танымал бүкіл әлемге!

ҰЛЫ КӨШ

Зулаған замандарда
Дүниені дүркіреткен бабаларым
Жүйткіп бір кең жиһанға таралғанда,
Аттила, Күлтегін мен Бейбарыстар
Тулаған тосын мінез амалдарда
Тайсалып бұза алмаған қамал бар ма!
Көгінде Көктәңірі қорған болып
Өз жолын жаттан бөлек таба алған да!
Не қилы қара дүлей өткелдерде
Сенбеген жұлдызына оңалған ба?
Қазақты жер мен көкке тең теліпті,
Қиялын, тарпаң рухын жырға өріпті.
Ақ жол деп,
Тәуекел деп ғасырларда
Ұлы көш қоңырауы тербеліпті...
Сенбесең бәрі бекер,
Сенім жоқ жарық дүние мәні кетер.
Халқым бар тек өзіне сеніп өтер,
Балайтын өз тағдырын аңызға да,
Сенетін аманатқа,
Парызға да,
Күлігін күллі әлемнің шаңға көміп
Бәйгеден озып келген қобызға да!

КӨНЕ ТҰРАНДА

Армысың, көне Тұраным,
Ежелгі түрік тұрағы!
Тарихын терген жадында,
Аңызын өрген сағымға,
Құйындай желген бөкені
Бір сырын ашты мекенім:
Басқан жерім ғарыштың
Дәл ортасы екенін.

Осынау шексіз кеңдіктен
Қырық төртінші ендіктен
Төбеден көкті төңкеріп,
Көкжиекпен көмкеріп,
Көзбен өлшеп көлемін,
Дөп-дөңгелек бөлегін
Еншіме менің берген бе,
Тағдырыма мәңгі өрген бе!

Осынша қыруар байлықты
Маңдайына елдің жазыпты.
Шегіне кеңнің жете алмай,
Сағымын қиып кете алмай
Жонында тұрмын Ұлы жазықтың.
Дөңгеленген шеңберде
Көгендеген бір жерге
Бейне бір Темірқазықпын!

ҚАЗАҚ ҮЙ

Қазақ үйден
Келіп ем Алматыға.
Мәскеуге де кетіп ем
Қазақ үйден.
Қоржын толы қазынам:
Ерлік дастан, аңыздар,
Шайырлар мен абыздар,
Күмбірлеген жетіген,
Күңіренген қобыз бар.

Аттың жалы,
Түйенің қомында мен
Ылди-өрлі
Ұлы көш жолында тең,
Қазақи ел,
Сені ойлап уайымдап ем.
Сыр білтелеп
Көп жайды пайымдап ем.
Ауыр ойлар
Жаншып бір қалындап ең...

Іргелі елім,
Керегенді кең жайып
Көбейдің бе!
Көк байрағың
Көгінде желбіреп бір
Көкжиегі естінің кеңейдің бе?
Қазынам мол, жан азығым
Жетеді алысқа да.
Түбінде мен
Қазақ үйден
Шығамын ғарышқа да!

ЖҰЛДЫЗНАМА

Менің таңбам — Сұрмерген
Жебесін көкке кезенген.
Ғаламдық асау дауылдар
Жүрегімде — сезем мен.
Көктәңірім жаққан шамшырақ
Көк жұлдызым түр көкте жарқырап.
Тек ғарыштың жолы тым жырақ,
Шағады миды мың сұрақ.

Уақыт пен заман қамшылап,
Мандайымнан тұзым тамшылап,
Жығылып-тұрып, сансырап
Жеті қабат ой кешіп,
Жеті дария мұң кешіп,
Тоқсан мың тарау жол кешіп
Бұруға мойын мұршам жоқ,
Қол ұшын берер бір жан жоқ.

Арманым анау — байлау жоқ,
Көңлім мынау — тұрлау жоқ,
Ал, жаным, міне — жанған шоқ.
Сырыңа, өмір, қанғам жоқ,
Өз Қызыр күнім туған жоқ.
Көктәңірім,
Бір өзің маған қорған боп
Қолдай көр — тағат қалған жоқ.

Ой жетпес биік сатыдан
Көк жұлдызыма көптен шақырған
Жебедей көкке атылам.
Жарықтан озып,
Уақыттың сағын бір сындырып,
Парыз-қарызымды түгел тындырып
Өтер ме ем...
Жұлдызыма бір жетер ме ем!

ҚҰМБЕЛДЕ

Ақиықтар
Көк тіреген шындарда тірлік кешкен.
Ызғарлы жел өтінде тұрған ұлып
Құзар тікте
Заңғар гүл — Еңлік өскен.
Екеуін де аңызға айналдырып,
Арпалысып дауыл мен арман қуып
Қатер-сыннан өткен де ерлік дескен.

Еңлік-мекен,
Көп адамды әуреге салмадың ба,
Япыр-ай,
Аяқ жетер биік те арманы ма?
Жерден таппай мұратын көктен іздеп
Жанын кешкен талайы бармады ма,
Қайтарында қалжырап қалмады ма,
Тауы қайтып тасырқап талмады ма?

Қыран биік,
Мұзарт тұр сені қорғап, алдың түйық.
Мазам жоқ...
Түске кіріп болдың күйік.
Нартәуекел, ал енді әлді жиып
Қыл шылбырын күдіктің алдым қиып.
Еркіндігін көксеген тұз құсындай
Тіке тарттым жолсызбен жанды түйіп.

Асқақ Құмбел!
Осы ма бар күдіретің?
Өзін жартас, айналаң тастақ белдер,
Несіне адам қиялдап аңсап келген?
Қасынан бір биікті көрейін деп,
Жалын жүрек жылуын төгейін деп

Арып-ашып
Қиналып шаршап келгем.

“— Иә, мен тік Құмбелмін,
Тек бүркіттер мен бұлттар ұясымын,
Мың дәуірдің мәңгілік куәсімін.
Өзі тапсын әр ақын өз биігін,
Тас жүректен от кесер сөз жасынын.
Бір ғасырды
Көтерер бір-ақ Тұлға,
Іздеп табар бір-ақ жан ОЙ асылын!”

КҮРЕҢ ШЕТЕН**I**

Жан шаншуым бүргенде
Өрттей ойлар жанға дамыл берген бе?
Шыңға шығып, күздан тайып жүргенде
Көзім түсті заңғарда өскен шетенге,
Тасты жарып тал да өмір сүрген бе?

Үскірік те мойытпаған шетенсің,
Аптаққа да төтеп берген бекемсің.
Ала жаздай көрмесең де ақ нөсер
Қандай нәрмен желкілдеп тұр екенсің?

Тұрсың ба сен күдіретімді көрсін деп,
Тебірендім жүрек тулап дүрсілдеп...
Тұл тірлігін тұғырынан тайдырып,
Қайсарлықпен өз тағдырын өрсін деп.

II

Қинадың аямастан,
Тағдырым қар мен жаңбыр араласқан.
Биікке ұмтылып ем бала жастан,
Адастым күйбеңге еріп, алдым жартас,
Алыстап кетті-ау арман қарамастан.

Тарылтты өрісімді тас қамалың,
Шыға алмай қалам ба деп жасқанамын.
“Торықпа, іздесеңші, — дейсің шетен,
Өзіңе тірек болар басқа амалын.

Қорықсам әр қатерден мен өнбеймін,
Аптабын, ақ боранын мен жеңбеймін.
Салса да от пен мұзға аямай-ақ
Көнеді тіршілікті сүйген деймін.

Осынша көп қинаған төл баласын
Бұ жалған сырын бойлап толғанасың.
Ащы мен тәтті дәмін қайтіп білмек
Жаншылып бұла жүрек талмағасын.

Әр қилы сынға түсіп көрмегенге,
Шындықты мың сүрініп термегенге,
Шел қаптап сезімін де, санасын да
Парық пен парасатты бермеген де.

Ардақтап атамекен әр тасын да,
Азды-кем абзалдардың ортасында
Тілеймін жүрек жанып жалын шарпып
Ерітсін мұзарт биік жартасын да!”

III

Шетенім, жансырласым!
Биікке шақырсаң сен, тағдырласым,
Жүрегім ұяласын заңғар басын.
Тоқырап орта жолда жүрген жан ем,
Құлазып енді жүрек дағдармасын.

Көңілім жетімсіреп ұмтылғанда
Тауға кеп жұбанамын мұң тұнғанда.
Бір бастың көңіл кірі бұйым боп па
Жарқырап аспанымда күн тұрғанда!

Жүрегім, бақ пен мұнды тең көтергін,
Жарық күн, қимай сені мен кетермін...
Көктемде шетен болып қайта келіп
Тауымды жайқалтып бір түлетермін.

Бұл тірлік қаңтарылып қалмас тұрып
Бір ұрпақ бір ұрпақты алмастырып.
Өмірдің өрмегінен үзілмеспін
Адамның асқақ рухын жалғастырып!

ШЫРАҒДАН

Күмәнданып бәріне де,
Күдікпен қарап әріге де
Екі қолым төбемде шырылдаймын:
Ғұмыр-сәуле бір күндік, мәнің неде?
Тірілерді жалғайды тек тірілер,
Қайдан келдің, Тірілер, сырын неде?
Жасаған да жаратпас жоқтан барды,
Жаның қайдан, Ой қайдан, берді неге?

Лықып тұрған айналаң ақыл дейді,
Бар болмыстың жаны бір жақын дейді.
Даналарың туады бәрін біліп,
Ес-ақылың жанға еккен дақыл дейді...
Дақыл өшпей бүр жарса тәубе деймін,
Сөзге симай кей сырлар әурелейді.
Сөзге біткенің тұспалдау — бәрі кәде,
Тыңнан теңеу тауып көр — бәрі көне.

Жасын сынды қиялым батыл болса,
Қилы сырлар жаныма жақын болса,
Сырдан сауға сұрауға ақым болса...
Жұмыр жерді айналып келсем деп ем,
Адам жоғын жоқтайтын хақым болса.
Жан мен ойдың төркіні жалын дейді,
Жалын лаулар жағатын отын болса...
Шырағданым, жана тұр отың болса!

БАПКЕРЛЕР

Қадырға

Жылқы жылы
Жылқы кірді түсіме.
Түс — хабаршы,
Тәңірдің бұл ісі ме?
Әз сәйгүлік сымбатына таң қалдым
Бұйра жалды, алтын тектес түсіне.

Қамбар ата сыр бөлісті толғап бір:
“Қызығады бәрі сыртқы пішінге,
Ысылмаған мал ғой бұл
Мың өнері ішінде.
Жылқы мен қазақ мінездес,
Тағы болар бап көрмеген кісің де...”

Мал иесін,
Иесі малын тапқанда,
Қастерлеп, шындап баққанда
Қаңтарып тастар ақ таңға...
Арам тер, арам пиғыл да
Жүйрікті жейді шапқанда.

Адалдықтың көкесін
Бір-бірінен тапқанда,
Қайсарлық-шыдам қабысып,
Дарын мен дәуір табысып
Қос дүлдүл қанат қаққанда
Қүдіреттеніп кетер тақтан да!”

“Жабайылар еді
Ырғыған кеше жосылып,
Қырлануын-ай,
Бағы мен бабы қосылып!” —
Тамсанып қалды
Тәңірің де бір тосылып.

... Ысқырған қамшы,
Шыңғырған жылқы даусынан
Оянып кеттім шошынып.

СЕНІМ

Сенім деген күдірет,
Сенім жоқта жан жетім,
Адам да жоқ.
Сауап та жоқ, әрине, обал да жоқ,
Бас сауғалар әр сыннан панаң да жоқ.
Аршып алар арыңды амал да жоқ.
Мінәжат та болмайды, тәубесі де,
Қанағатсыз өртенер кеудесі де.

Сенген жандар алданған емес дейді,
Сенім жолы жеңіл де демес, мейлі.
Сезім, үміт, өнер де, жұмағы да,
Білімің де, ділің де, тозағы да
Бәрі сенім —
Көнесің азабына.
Сенім барда түңіліп тозғаны жоқ,
Төрт аяқтап тоқырап азғаны жоқ.

Адам деген осал ғой — қайран қалма:
Атомға да сенеді, нейронға да,
Барыңа да сенеді, жоғыңа да,
Тәңірінен адасып жаңылды да
Кетті ілесіп қым-қиғаш ағымға да.
Қайдан келді, кетеді қайда енді,
Жауабын таба алмай бір
Тиянақ жоқ көңлінде оңалмай жүр...